

РЕЦЕНЗІЯ

на дисертаційну роботу Осієвської Олени Михайлівни
на тему «Архівні документно-інформаційні ресурси Київської митрополії
1721–1917 рр.», подану на здобуття ступеня доктора філософії зі
спеціальності 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа»

Актуальність теми дослідження. Вивчення інформаційного потенціалу церковних архівів Київської митрополії почалося ще наприкінці XVIII ст. Відтоді цьому питанню присвятили свої праці дослідники різних наукових напрямів і шкіл. Переважну більшість досліджень здійснили вчені, життя і діяльність яких були пов'язані з українськими землями, тоді як закордонні дослідники зверталися до цього питання вкрай рідко.

Насамперед слід зазначити наявну на сьогодні широку загальну базу історіографії церковних структур Київської митрополії, що базувалася на вивченні архівних документів і тією чи іншою мірою характеризувала документно-інформаційні ресурси у певний період.

Застосування міждисциплінарних підходів до досліджуваного предмета сприяло вивченню документних фондів сучасних архівів України, в яких зберігається документальна спадщина функціонування Київської митрополії 1721–1917 рр. з архівознавчої, джерелознавчої, документознавчої, інформологічної, культурологічної, мистецтвознавчої, соціокомунікаційної, філософської позицій. Міждисциплінарність вивчення сприяла багатоаспектному розкриттю складу, змісту та інформаційної цінності архівних документів Київської митрополії як вагомого складника національних архівних ресурсів.

Авторка звернула увагу на те, що цифровізація архівних установ та рівень оцифрування документів Київської митрополії безпосередньо впливає на стан сучасних наукових досліджень і наразі не відповідає запитам науковців та держави повною мірою. Попри використання та значну кількість публікацій матеріалів архівних документів, науковий потенціал

документно-інформаційних ресурсів Київської митрополії залишається практично невичерпним.

Дисертація Осієвської Олени Михайлівни виконана у межах цільових комплексних програм науково-дослідницької роботи Київського національного університету культури і мистецтв «Актуальні проблеми інформаційно-комунікаційної науки й освіти» (державний реєстраційний номер 0118U100212) та «Бібліотечна, інформаційна та архівна справа як предмет комплексного дослідження: теорія, історія, практика» (державний реєстраційний номер 0124U001231) і пов'язана з планом наукової і навчально-методичної роботи кафедри інформаційної діяльності та зв'язків з громадськістю КНУКіМ.

Наукова новизна результатів проведених досліджень та їх наукова обґрунтованість.

Наукові положення, що містяться в дисертації, є аргументованими, ґрунтуються на релевантній методології та спираються на сучасні дослідження провідних вчених галузі. Дисертація характеризується новизною, зокрема: вперше здійснено комплексне дослідження архівних документно-інформаційних ресурсів Київської митрополії 1721–1917 рр. як цілісного історико-інформаційного масиву, що репрезентує церковне, суспільне, культурне й освітнє життя Правобережної та Лівобережної України в період синодального управління.

Визначено структуру, класифікацію, типологічні особливості та інформаційний потенціал архівних фондів, пов'язаних із діяльністю Київської митрополії, які раніше не були предметом окремого дослідження. Проаналізовано сучасний стан збереження, доступу та цифрової репрезентації архівних ресурсів. Обґрунтовано теоретико-методологічну модель опрацювання архівних документів релігійного походження як джерел з високим рівнем історико-культурної інформативності.

Авторка дисертації уточнила та доповнила класифікацію документів Київської митрополії за хронологічними, функціональними та структурно-організаційними критеріями.

Практичне значення одержаних результатів. Матеріали дисертаційної роботи мають практичне значення і полягають в можливості їх використання для вдосконалення архівного обліку, опису та класифікації документів релігійного походження, зокрема в архівах, бібліотеках, музеях та інформаційних центрах. Сформовані висновки та аналітичні матеріали можуть слугувати основою для створення цифрових колекцій і тематичних електронних ресурсів, спрямованих на збереження та популяризацію культурної спадщини. Зібрані та систематизовані матеріали можуть бути використані в краєзнавчих, історико-релігієзнавчих і культурологічних дослідженнях. Результати дослідження сприяють поглибленню розуміння історії Української Православної Церкви, особливо в контексті її адміністративної, освітньої та соціальної діяльності у XVIII – на початку XX ст.

Наукові висновки та результати дослідження суттєво доповнюють і збагачують сучасні знання про потенціал документно-інформаційних ресурсів Київської митрополії 1721–1917 рр. Їх доцільно використати в навчальному процесі профільних закладів вищої освіти при підготовці лекційних і спеціальних курсів, навчально-методичного забезпечення дисциплін інформаційно-комунікаційного та культурологічного спрямування, зокрема в системі підготовки та перепідготовки фахівців зі спеціальності В13 «Бібліотечна, інформаційна та архівна справа».

Оцінка змісту дисертації, її завершеності та відповідності встановленим вимогам. Дисертація складається зі вступу, чотирьох розділів і одинадцяти підрозділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел і додатку. Загальний обсяг дисертації – 193 сторінки, з них основного тексту – 145 сторінок; список використаних джерел – 311 найменувань.

У вступі обґрунтовано актуальність теми дослідження, визначено об'єкт, предмет, завдання, методологію, сформульовано наукову новизну, теоретичне та практичне значення дослідження, зазначено апробацію

результатів дослідження, відомості про публікації здобувача, структуру й обсяг дисертації.

У першому розділі «Теоретико-методологічні засади дослідження» окреслено основні підходи та принципи, що становлять методологічне підґрунтя роботи. В історіографічному контексті виокремлено три основні періоди, впродовж яких дослідники звертали увагу та актуалізували інформаційний потенціал зазначених архівних джерел. Джерельну базу становить широкий спектр різнотипних матеріалів. Архівні фонди церковних документів утворюють цілісну систему архівних документно-інформаційних ресурсів Київської митрополії, хоча і зберігаються в різних архівних установах України.

У другому розділі «Управлінська документація Київської митрополії» досліджено особливості організації, накопичення і зберігання (від утворення єпархії і до сучасності) документів Київської митрополії, органів управління Київської митрополії та документації її монастирів. Розкрито інформаційний зміст цих документів. Авторка доводить, що розвиток, формування та організація архівів Київської митрополії відбувалися у два основні етапи. На першому етапі, в період існування цієї церковної структури, архіви накопичувалися і формувалися в межах окремих установ в її складі. На другому етапі, що почався після падіння Російської імперії і початку процесу відділення церкви від держави, а потім ще й з ліквідацією церковних структур, архіви митрополії стали частиною нової архівної системи.

У третьому розділі «Документи Київської митрополії в контексті сучасної конструкції суспільного та культурного розвитку» досліджено зазначену документацію як складник соціокультурного простору українського суспільства в межах існування Київської митрополії та як засіб міжкультурної комунікації. Авторка акцентує на інформаційному потенціалі документів Київської митрополії стосовно розвитку культури, біографістики та інформаційного значення документів особового походження. Виявлено, що в сучасних українських архівах представлена досить репрезентативна документальна основа щодо формування та функціонування бібліотек при

церквах та монастирях Київської митрополії. Її комплексне вивчення дасть змогу розширити уявлення про наявну архівну базу та можливості її використання в наукових дослідженнях. Архівна документація містить значну кількість інформації щодо культурних процесів у межах Київської митрополії.

У четвертому розділі «Сучасна цифровізація і проблеми введення в науковий обіг документів Київської митрополії» увагу зосереджено на особливостях залучення оцифрованих релігійно-інформаційних документів в інформаційний простір. Здійснено аналіз проблем сучасних історико-церковних досліджень і цифровізації архівної справи України, розглянуто перспективи наукових студій. Авторка стверджує, що чітко простежується зацікавленість громадян в опублікуванні оцифрованих копій зазначених документів і наданні доступу до них 24/7. Свідченням цього є поширення значної кількості оцифрованих матеріалів чи інформації з них у соціальних мережах. Поширення матеріалів відбувається на різних платформах і в різних мережах, зокрема у фейсбуці, телеграм-каналі та на спеціалізованих сайтах. Рівень оцифрованих і опублікованих церковних документів, які зберігаються в українських архівах, безпосередньо впливає на інтенсифікацію їх наукових досліджень, однак наразі не відповідає запитам науковців і держави повною мірою.

Зроблено висновок, що оцифровування архівних документів Київської митрополії 1721–1917 рр., починаючи з 2022 р., відбувається системно в межах всього процесу цифровізації архівів України. Насамперед оцифровуються матеріали, що містять генеалогічну інформацію (метричні книги, клірові відомості, сповідальні відомості тощо). Частково оцифровується церковно-управлінська та інша документація Київської митрополії.

Висновки дисертації містять узагальнені положення отриманих результатів дослідження, вони чіткі, логічно обґрунтовані, відповідають поставленим завданням і меті дослідження. Узагальнено результати дослідження, що засвідчують комплексний характер вивчення

інформаційного потенціалу документно-інформаційних ресурсів Київської митрополії 1721–1917 рр.

Список використаних джерел доволі репрезентативний і відображає належний рівень опрацювання досліджуваної проблематики.

Повнота викладу наукових положень, висновків і рекомендацій у наукових публікаціях. За темою дисертації опубліковано 15 одноосібних наукових праць здобувача, з них 3 статті у виданнях, включених до Переліку наукових фахових видань України (категорія «Б») за спеціальністю 029 Інформаційна, бібліотечна та архівна справа, 12 публікацій апробаційного характеру. Наукові праці, опубліковані за темою дисертації, містять науково обґрунтовані результати відповідно до поставлених завдань і характеризуються логічністю, аргументованим викладом матеріалу та його якісним складом.

Оцінка рівня опанування здобувачем методології наукової діяльності. Досягнуті авторкою результати дослідження є науково достовірними та логічними, що підкріплюється ґрунтовним опрацюванням законодавчо-нормативної бази, наукових джерел, систематизацією отриманих відомостей і концептуальних положень. Авторка засвідчила високий ступінь опанування наукової методології, навичок аналізу та синтезу, що характеризується обраною і застосованою в науковому дослідженні сукупністю наукових методів. Зрештою, це дало змогу виконати всі завдання дослідження та досягнути обґрунтованих результатів.

Дані про відсутність текстових запозичень і порушень академічної доброчесності. Під час рецензування дисертації порушень академічної доброчесності (академічного плагіату, текстових запозичень без посилань, фабрикацій і фальсифікацій) не виявлено. Дисертація є самостійно виконаною науковою роботою, всі результати дослідження належать авторці особисто.

Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації. В цілому позитивно оцінюючи дисертаційне дослідження, його науковий рівень і

здобуті результати, вважаю за доцільне вказати на певні дискусійні положення та висловити окремі зауваження й побажання.

1. Варто було б у дисертаційній роботі більше уваги приділити проблемам, які наразі виникають у процесі збереження, систематизації та цифровізації архівних ресурсів Київської митрополії, та окреслити шляхи їх вирішення.

2. Хоча авторка і зазначила, що закордонні дослідники майже не вивчали церковні архіви Київської митрополії, проте, можливо, доречно було б залучити роботи науковців української діаспори Канади, США. Наразі у списку джерел відсутні посилання на відповідні праці, що викликає питання щодо причин такого підходу.

3. Дослідниця працювала з документами багатьох українських архівів, водночас поза увагою залишилися державні архіви Чернігівської, Рівненської та Житомирської областей, де зберігаються документи Київської митрополії. Вважаю, що їх було б доречно залучити.

4. Попри високий літературно-стилістичний рівень викладу матеріалу в дисертації наявні незначні друкарські помилки, невдалі вирази, які суперечать чинній редакції українського правопису. Зазначене не зменшує рівень опанування дисертантом норм української мови.

Висловлені побажання та зауваження не є принциповими та не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційної роботи Олени Михайлівни Осієвської, яка виконана на високому науково-методологічному рівні та визначається науковою новизною, теоретичною та практичною цінністю.

Висновок. Дисертація Осієвської Олени Михайлівни «Архівні документно-інформаційні ресурси Київської митрополії 1721–1917 рр.», подана на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа», відповідає «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою

Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. №44, та вимогам, встановленим наказом Міністерства освіти і науки України «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» від 12.01.2017р. №40, що дає підстави для присудження Осієвській Олені Михайлівні наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа».

Рецензент:

кандидат культурології, професор,
завідувач кафедри інформаційної діяльності та
зв'язків з громадськістю Київського національного
університету культури і мистецтв

Ю. І. Горбань

